

dr hab. prof. Barbara Skałbana
Uczelnia Korczaka- Akademia Nauk Stosowanych
Warszawa

Warszawa, dn.05.01.23

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

mgr Marty Fronczak- Pydych

pt. *Młodzi dorośli w obliczu problemów. (Nie) radzenie sobie z dorosłością*
przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Elżbiety Siarkiewicz, prof. DSW

1. Uzasadnienie dla podjętego tematu

Dorosłość jest zagadnieniem niejednoznacznym terminologicznie i coraz częściej stanowi przedmiot analiz teoretyczno-empirycznych. Mimo różnorodności definicyjnej jest to ważny okres w rozwoju człowieka, który kojarzony jest z samodzielnością, autonomią, aktywnością zawodową i odpowiedzialnością. Jednak obecnie zmieniają się tradycyjne kryteria dorosłości i przypisywane jej dotychczas zadania rozwojowe. Dynamiczne zmiany społeczne utrudniają jednoznaczne określenie progu dorosłości z uwagi na wyraźne przesunięcie czasowe związane z wchodzeniem jednostki w określone role społeczne oraz (nie) podejmowanie zadań rozwojowych. Dzisiejsze wchodzenie ludzi młodych w dorosłość znacznie różni się i odbiega od trwającego od lat rytuału. Jest to przede wszystkim czas konfrontacji nie tylko z samym sobą, ale też z otaczającą rzeczywistością nie zawsze łatwą i rozumianą. Często konfrontacja dotyczy planów, oczekiwań w zderzeniu z realnym światem, ale dość często w tym okresie występuje też niebezpieczne eksperymentowanie. W ujęciu psychologicznym dorosłość wiąże się z podejmowaniem życiowych decyzji, rozwiązywaniem pojawiających się problemów, co jest warunkiem dalszego rozwoju jednostki i jej relacji z innymi. Wielość tych perspektyw stanowi szerokie pole badawcze w pracy Doktorantki.

Przedłożona do recenzji rozprawa integruje kilka dyscyplin z obszaru nauk społecznych: psychologii, pedagogiki rodziny, pedagogiki społecznej, socjologii i poradownictwa na styku których lokowany jest przedmiot poznania naukowego i problematyka badawcza. Połączenie różnych dyscyplin w jednym projekcie ukazuje badany wycinek rzeczywistości w ujęciu interdyscyplinarnym, a to stawia przed badaczem wymóg posiadania szerokiej wiedzy i kompetencji metodologicznych w celu określenia stanowiska epistemologicznego. Ramę teoretyczną naukowych rozważań stanowi projekt dorosłości

analizowany w wielu wymiarach i związane z nią problemy, co doskonale wpisuje się w obszar współczesnych poszukiwań badaczy XXI wieku. Warto podkreślić bogactwo treści i koncepcję pracy, która jest konsekwentnie realizowana.

Podjęcie tematyki dorosłości w kontekście realnych i potencjalnych problemów uznaję za niezwykle ważne i cenne dla rozwoju naukowego oraz praktyki pedagogicznej, poradniczej.

2. Struktura i formalne aspekty dysertacji

Przedstawiona do oceny dysertacja doktorska liczy 323 strony i obejmuje: wstęp, cztery rozdziały, wnioski, bibliografię, spis tabel, spis wykresów oraz aneks. Dwa pierwsze rozdziały zawierają podstawę teoretyczną dla podjętych analiz tematycznych. Rozdział trzeci prezentuje założenia metodologiczne badań własnych w paradygmacie jakościowym. W rozdziale 4 zatytułowanym *Radzenie sobie młodych dorosłych z problemami- wokół niepewności i napięć* zamieszczone zostały wyniki badań realizowanych przez Doktorantkę. Całość pracy zamykają wnioski z kluczowym pytaniem *Jak być homo consultans?* Konstrukcja pracy jest typowa dla prac doktorskich o charakterze teoretyczno-empirycznym. Najbardziej obszerny jest rozdział prezentujący wyniki badań, który obejmuje trzy obszary zagadnień: tworzenie indywidualnego planu życia, budowanie i odrzucanie odpowiedzialności za siebie i innych, zabieganie o sukces i luksus w życiu. Struktura tego rozdziału odpowiada problemom badawczym sformułowanym w części metodologicznej.

Na uwagę zasługuje dobór i właściwe łączenie różnych fragmentów tekstów z bogatej literatury tematycznej z jednoczesnym i niekiedy krytycznym odniesieniem się do nich. Formalna strona pracy nie budzi większych zastrzeżeń pod względem struktury i języka, chociaż zdarzają się błędy językowe, np. *Rozmowy z młodymi dorosłymi na temat ich problemów zwykle zmierzały do tego, jak są w stanie z nimi radzić z napotkanymi problemami* (s. 274), co jest możliwe w tak obszernych opracowaniach i nie wpływa negatywnie na jej ocenę.

3. Ocena merytoryczna pracy

We wstępie Doktorantka analizuje kluczowy termin „dorosłość” wskazując, w oparciu o stosowną literaturę, na uwarunkowania problemów ludzi młodych. Swoje rozważania autorka w dużej mierze opiera na koncepcji Arnetta który, podobnie jak Szafraniec i Oleś, przeciwstawia się założeniom teorii zadań rozwojowych ludzi młodych w XXI wieku.

Mgr Marta Fronczak-Pydych uzasadnia wybór tematu identyfikując się z tą grupą ludzi dorosłych, którą za Malewskim, określa jako „kłopotliwą kategorię”. O sile identyfikowania się świadczą wypowiedzi formułowane w pierwszej osobie liczby pojedynczej (*dostrzegłam, skupiłam, wyróżniłam*, s. 7). Dalej Doktorantka prezentuje strukturę pracy zanurzoną w przestrzeni narracji ludzi młodych, co wynika z jakościowej orientacji badawczej. Treści poszczególnych rozdziałów są zgodne z tytułem, przemyślane i spójne. Bibliografia dysertacji jest obszerna (s. 303- 323) i zawiera 299 pozycji bibliograficznych z pedagogiki, psychologii, socjologii, filozofii i metodologii zarówno polskich jak i anglojęzycznych.

Rozdział 1 poświęcony został analizie kluczowej kategorii „młodzi dorośli” w obszarze nauk społecznych: socjologii, pedagogice, psychologii, andragogice. Doktorantka prezentuje wybrane badania prowadzone w orientacji ilościowej i jakościowej w latach 2008-2017 (Malina, Iskra, Oleś, Kwak, Bieńko Szafraniec, Kacprzak, Leppert, Minta, Marianowska). Autorka stosuje w tekście dwa rodzaje czasów: teraźniejszy i przeszły np. (...) podkreśla a dalej na tej stronie zapis odnoszący się do tej samej osoby – zaznaczyła (s.13).

Mgr Marta Fronczak-Pydych podjęła się zidentyfikowania wiekowego młodych dorosłych odwołując się do stanowiska wielu badaczy (Ziółkowska, Dubas, Brzezińska, Gruba, Malewski), opisuje paradygmaty dorosłości i ukazuje jej dynamikę. Zauważa się brak konsekwencji w zapisach: raz podawane jest imię i nazwisko, innym razem tylko nazwisko, np. *według Beaty Ziółkowskiej i według Brzezińskiej* (s.13, 51 i in.). W podrozdziale *Przejście od obiektywnego do subiektywnego wymiaru dorosłości* zaprezentowane zostały różne wyznaczniki dorosłości w oparciu o literaturę. Jednak pojawia się tu pewien chaos informacyjny i brak jasnego kryterium prezentowania treści. Psychologia przeplata się tu z pedagogiką i socjologią, nie jest też zachowane kryterium chronologiczne. Przy cytowaniu wypowiedzi autorskich brakuje podanych stron (s. 32).

Wartością rozważań teoretycznych jest bogactwo informacji, co świadczy o bardzo dobrej znajomości literatury i umiejętnego jej wykorzystania przez autorkę pracy. Dowodzi to także dobrze przygotowanej kwerendy bibliotecznej i dużej wnikliwości przy zapoznawaniu się z zagadnieniem badawczym.

Rozdział 2 obejmuje strony 79- 131 i poświęcony jest analizie zagadnieniu radzenia sobie jako kompetencji młodych dorosłych przy próbie zróżnicowania obu terminów: radzenie sobie i zaradność (s.117) związanych z obszarem poradnictwa. Autorka podkreśla bogatą literaturę tematyczną i dokonuje prezentacji wybranych opracowań z obszaru psychologii odwołując się m.in. do psychologicznych koncepcji człowieka (s. 80), poradnictwa (Kargulowa, Siarkiewicz, Trębińska- Szumigraj, Wojtasik, Pereświat-Sołtan). W analizie

tematycznej Doktorantka nawiązuje do sytuacji poradniczej i opisuje wybrane strategie radzenia sobie z problemami, odwołując się z kolei do andragogiki akcentuje rolę uczenia się całościowego w radzeniu sobie z problemami. W tym celu wykorzystuje obszerną literaturę z różnych dyscyplin w tym z filozofii (filozofia codzienności Szyszkowskiej, s. 93), podkreśla też uczenie się w relacji. Nasycony dużą ciekawością jest podrozdział *radzenie sobie przez nieradzenie*, który ukazuje szereg powodów zagubienia się ludzi młodych opisanych w literaturze (zmieniająca się ranga formalnej edukacji, indywidualizacja ludzkich biografii, konsumpcjonizm, ponowoczesna tożsamość człowieka młodego). Radzenie sobie traktowane jako kompetencja ludzi młodych jest analizowana z perspektywy: radzenia sobie, zaradności oraz resilience, co ukazuje szeroki kontekst dla różnorodności działań poradniczych. Myślę, że warto by było zamieścić na początku rozdziału krótki plan dokonywanych w nim analiz teoretycznych, co zwiększa przejrzystość wywodów i porządkuje obszerne treści.

Rozdział 3 zawiera założenia metodologiczne przyjęte w pracy. Pierwsze zapisy (s. 131) są powtórzeniem tego co było artykułowane wcześniej. Doktorantka nawiązuje do kierunków badań nad poradnictwem wyróżnionych przez Kargulową, opisując szczegółowo paradygmat interpretatywny. Można się zatem domyślać że ten paradygmat wybrała w swoich badaniach, co jest rozwinięte na stronie 134-135. Zaraz po wyróżnieniu paradygmatów autorka pracy formułuje cele (s. 132). Brak jasnej różnicy między ujęciem badań teoretycznych i eksploracyjnych, o których Doktorantka wspomina na stronie 133 powołując się na Konarzewskiego. W pracy postawiono główny problem badań oraz siedem problemów badawczych szczegółowych (s.133), które są pytaniami dopełnienia. Autorka zastosowała w badaniach strategię emiczną, metodę dialogową, etnografię wirtualną w paradygmacie badań jakościowych- interpretatywnych. Klamrą spinającą metodę dialogową i etnografię wirtualną jest własne uczestnictwo Doktorantki w badaniach, których przedmiotem są narracje 20 ludzi młodych/rozmówców w wieku 22-35 lat wchodzących w dorosłość.

Rozdział 4 opisuje wyniki badań własnych według autorskiego zamysłu z uwzględnieniem dominujących problemów: tworzenie indywidualnego projektu własnego życia, budowanie i odrzucanie odpowiedzialności za siebie i innych, zabieganie o sukces i luksus w życiu (s.160). Analizy materiału badawczego uzupełniają memy, co wzmacnia siłę przekazu. Autorka dysertacji odwołuje się do kategorii „napięcia”, które jest bliskie teorii konstruktywizmu będącej fundamentem pracy doktorskiej. Kategoria ta wiąże się z doświadczeniem, będącym źródłem wiedzy o sobie i o świecie. Wypowiedzi respondentów/ludzi młodych są doskonałą przestrzenią poznania różnych perspektyw postrzegania własnego życia i (nie) radzenia sobie z codziennymi problemami. Bardzo ciekawy

poznawczo jest podrozdział dotyczący poszukiwania doradcy/edukatora, w tym zapotrzebowanie na usługi coacha, mentora oraz różne rodzaje poradnictwa. I tak poradnictwo nieprofesjonalne z wyraźnym wskazaniem na poradnictwo dyrektywne wybrzmiewa w doświadczaniu trudności związanych ze sferą pracy zawodowej. Z kolei w tworzeniu prawidłowych relacji z innymi i ucieczką przed odpowiedzialnością młodzi ludzie oczekują poradnictwa dialogowego i liberalnego. Tym samym Doktorantka potwierdza iż rodzaj poradnictwa zależy od rodzaju i specyfiki problemu i poprzez badania własne weryfikuje założenia teoretyczne. Narracje ukazują obraz człowieka młodego jako osobę nadmiernie zmęczoną z chronicznym brakiem czasu, intensywnym trybem życia (s. 269). Uważam za niepotrzebne zamieszczanie modelu działalności doradcy w różnych miejscach podejmowania analiz badawczych (s 209, 284).

We wnioskach Autorka dokonuje syntetycznego ujęcia rozpoznanych problemów z nawiązaniem do poradnictwa życiowego, życia i biodromalnego, co akcentuje kontekst poradniczy analiz i interpretacji materiału badawczego. Jest też wyrazem bardzo dobrej znajomości literatury i jej swobodnego wykorzystania, co podkreślam po raz kolejny a także dobrego przygotowania do prowadzenia prac naukowych.

4. Sugestie i tematy do dyskusji

Sugeruję drobne zmiany: zamiast wniosków bardziej zasadna, moim zdaniem, byłaby *dyskusja z wynikami badań*, bo taki charakter mają włączone tam treści, ale tę decyzję zostawiam Doktorantce. Doceniam walory poznawcze i diagnostyczne pracy, ale interesuje mnie sposób wykorzystania wyników tych badań i ich wkład w rozwój poradnictwa XXI wieku. W obszarze moich dociekań jest też pytanie o siłę i znaczenie autorytetów/osób znaczących przy rozwiązywaniu życiowych problemów w zderzeniu z potęgą Internetu jako źródła porad w wirtualnej relacji zapośredniczonej.

5. Konkluzja

Praca jest wartościowa, ciekawa, na wysokim poziomie merytorycznym. Drobne uwagi czy powyższe sugestie recenzenta mogą być przedmiotem dyskusji. Dysertacja zdecydowanie zasługuje na wysoką ocenę wraz z wnioskiem o jej wyróżnienie z uwagi na:

- aktualną tematykę o dużym znaczeniu naukowym i praktycznym
- dość oryginalny sposób ujęcia problemu i jego realizację w orientacji jakościowej

-wartości poznawcze, które mogą być inspiracją dla praktyki i dalszych poszukiwań badawczych

Uwzględniając powyższe uważam, że przedstawiona do recenzji praca *Młodzi dorośli w obliczu problemów. (Nie) radzenie sobie z dorosłością* spełnia wymagania formalne właściwe dla rozpraw doktorskich, co uzasadnia wniosek o jej przyjęcie i dopuszczenie do publicznej obrony oraz podjęcie czynności w ramach postępowania w przewodzie doktorskim. Wniosuję też o wyróżnienie dysertacji z uwagi na powody podane wyżej.

dr hab. Skałbanińska Barbara, prof. UK.

